

دوفصلنامه تاریخ علوم و فناوری دوره اسلامی
سال دهم، شماره‌های اول و دوم، سال ۱۴۰۰
شماره پیاپی: ۱۹ و ۲۰

صاحب امتیاز: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب
مدیر مسئول: اکبر ایرانی
سر دبیر: محمد باقری
مدیر داخلی: زینب کریمیان
ویراستار: پویان رضوانی
اجرای جلد: محمود خانی

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شاملوفرد

همکاران علمی

حسن امینی * حمید بهلول * پویان رضوانی * فاطمه سوادی * حنیف قلندری * یونس کرامتی * امیرمحمد گمینی
شمامه محمدی‌فر * راضیه‌سادات موسوی * یونس مهدوی * سجاد نیک‌فهم خوب‌روان

مشاوران علمی

پرویز اذکائی * یوسف ثبوتی * توفیق حیدرزاده
محمدابراهیم ذاکر * حسن طارمی * مهدی محقق
حسین معصومی همدانی * محمدجواد ناطق * سیدحسین نصر
علی بابایف (جمهوری آذربایجان) * جان لنارت برگرن (کانادا) * گلن وان بروملن (کانادا) * احمد جبار (فرانسه)
سرگی دمیدوف (روسیه) * رشدی راشد (فرانسه) * جمیل رجب (کانادا) * سری رامولا سارما (آلمان)
ژاک سزبانو (سوئیس) * جورج صلیبا (امریکا) * حکیم سید ظل‌الرحمان (هند) * زادا چاران گوپتا (هند)
مصطفی موالدی (سوریه) * یان پیتر هوشندایک (هلند) * میچیو یانو (ژاپن)

تصویر پشت جلد: زنده‌یاد حمیدرضا گیاهی یزدی در کنار شاخص ظهر مسجد میرزا داود همدان، ۱۳۸۲

نشانی مجله: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و ابوریحان، ساختمان فروردین، شماره ۱۱۸۲، طبقه چهارم، شماره ۱۶
کد پستی: ۹۳۵۱۹-۱۳۱۵۶ تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲ دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
miraselmi@mirasmaktoob.ir / miraselmi90@gmail.com

بها: ۶۰۰۰۰۰ تومان

فهرست

۱ | سرسخن

مقاله

- شوق پژوهش: به یاد دکتر حمیدرضا گیاهی یزدی
تاریخ‌نگار علوم دوره اسلامی
۳ | سارا فرض‌پور ماچیانی
- حساب، به شیوایی و دلفریبی لیلوتی
۱۶ | مریم زمانی
از الموت تا پکن:
- ذات‌الحلق جمال‌الدین و رساله دستورالمنجمین در جاده‌های ابریشم مغول
۳۲ | یویچی ایسایاها، ترجمه محمد علیزاده وقاصلو
- تقویم‌های ایرانی و عربی به روایت آثناپای شیراکی
۴۵ | گریگور بروتیان، ترجمه محمد باقری
- ارزیابی نظریه «انقلاب کشاورزی دوره اسلامی»
۵۲ | مایکل دکر، ترجمه صادق حجتی
از میخانه تا مدرسه: سیمای خیام دانشمند
۶۸ | محمد باقری، ترجمه مانده حسین‌زاده
- مکتب مراغه و تأثیر آن بر علم پس از مغول در جهان اسلام
۷۴ | توفیق حیدرزاده، ترجمه مهدی نوروزی‌بخش
- مجموعه مسائل کتاب جبر خوارزمی
۸۹ | جفری ا. اوکس، ترجمه نرگس عصارزادگان
- از بطریق تا خنین
۱۰۷ | الکساندر تریگر، ترجمه شهلا باقری
- هاینریش زوتر: تاریخ‌نگار ریاضیات دوره اسلامی
۱۲۲ | انوشه هادزاد
- ابوریحان بیرونی و استاد و همکارش ابونصر منصور عراق
۱۳۳ | سونیا برنتیس، ترجمه مانده حسین‌زاده و زینب کریمیان

یادداشت‌های تاریخی

- ۱۴۶ | پیش‌بینی نخستین رؤیت پذیری هلال ماه
ونسسلو سگورا، ترجمه زینب کریمیان
- ۱۵۰ | بیرونی، دوازده خواری و دوازده ماه تقویم بولیانی
فرانسوا دو بلوا، ترجمه نسترن حکمی
- ۱۵۵ | گزارش اندازه‌گیری ارتفاع قلعه دماوند در عهد قاجار
کورس ضیائی
- ۱۶۱ | مفاهیم بیت، شعاع و تسبیر در احکام نجوم دوره اسلامی
ژوسپ کسولراس و یان پ. هوخندایک، ترجمه محمد باقری

یادنامه‌ها

- ۱۶۶ | یاد از جواد همدانی‌زاده
محمد باقری
- ۱۷۱ | درگذشت گریگور بروتیان تاریخ‌نگار ارمنی نجوم و تقویم
اولگا ورتازاریان، کریستینه کوستیکیان، ایوت تاجاریان

معرفی کتاب

- ۱۷۵ | منتهی الإدراک فی تقاسیم الأفلاک
امیرمحمد گمینی

رسائل

- ۱۷۸ | ترجمه و شرح رساله الوفیق التام عزالدین زنجانی
ناصر حائری

فهرست مطالب شماره‌های ۱۳ تا ۱۸ (سال هفتم و هشتم و نهم)

شماره سیزدهم

۱..... سرسخن

مقاله

- ۶..... جستجو در علت‌های پیشرفت یا رکود علمی جامعه‌های بشری / غلامحسین صدری افشار
- ۱۴..... جایگاه مسلمانان در تاریخ علوم و تمدن بشری / فؤاد سزگین، ترجمه محمد باهر
- ۲۹..... ریشه‌های ترکیبیات / ن. ل. بیگز، ترجمه محمد مهدی کاوه یزدی
- ۵۷..... خط کنونی فارسی در گذر زمان / عبدالحسین مصحفی
- ۶۷..... ترکیبیات در تمدن اسلامی / چ. ل. برگرن، ترجمه صمد فرخ‌نهاد
- ۸۳..... گزارش بررسی کارکرد نوروزنمای خورشیدی ترازوج / محمد باقری
- ۸۹..... آس‌بادهای دوره اسلامی / د. سائر بضمه‌جی، ترجمه حمیدرضا نفیسی
- ۱۰۵..... «در صفت آلات تقطیر و کیفیت آن» از حسن بن زاهد کرمانی / علی کاوسی رحیم

معرفی کتاب

- دومین ویرایش گوشه‌هایی از ریاضیات دوره اسلامی، جی. آل. برگرن (۲۰۱۶) / جفری ا. اوکس، ترجمه مریم زمانی ۱۲۳
- معرفی و نقد تصحیح، ترجمه و شرح مقاله پنجم مفتاح الحساب غیاث الدین جمشید کاشانی به کوشش محمدرضا عرشی / پویان رضوانی ۱۳۰
- زبده الحساب، نوشته محمد صالح بن حبیب الله طباطبایی یزدی به کوشش محمد مهدی کاوه یزدی / حنیف قلندری ۱۳۴

رساله

- ۱۳۸..... حلقه کریمی حاج محمد کریم خان کرمانی / محمدرضا عرشی

شماره چهاردهم

سخن مدیر مسئول ۱

مقاله

- منشأ، تاریخچه و اصول حساب سیاق / محمد باقری ۳
- ریشه‌یابی علامت‌های کسر در سیاق نویسی دوره ایلخانی / عمادالدین شیخ الحکمایی ۲۴
- تأسیس دارالفنون و راه‌اندازی مدرسه‌های ابتدایی / عبدالحسین مصحفی ۳۷
- تاریخچه کاربرد، کاشت و تجارت زعفران در ایران / شمامه محمدی فر ۴۷
- کمال‌الدین فارسی ریاضی‌دان و نورشناس / مصطفی موالدی، ترجمه محمد باهر ۷۰
- روایت هندی محاسبه سینوس ۱ درجه به روش جمشید کاشانی / کیم پلوفکر، ترجمه مریم زمانی ۷۸
- گواهی بر فعالیت علمی رصدخانه سمرقند پس از مرگ الغ بیگ / فرانسیس ریشار، ترجمه ا-م. گمینی ۸۸
- منجمان گنابادی در دوره صفوی / مجید امیری مندی ۹۴

معرفی کتاب

- رصدخانه‌های سنگی هندی و اسلامی، نوشته پرالاد سینگ / حنیف قلندری ۱۰۳
- رساله‌های علمی فارسی حزین لاهیجی / مرضیه کاظمی ۱۰۶

نسخه‌های خطی

- نسخه نویافته از رساله فی طریق المسائل العددیه / محمد مهدی کاوه یزدی ۱۱۵

یادنامه‌ها

- در سوگ درگذشت کیجی یاماموتو / میچيو یانو، ترجمه زینب کریمیان ۱۲۲
- نامه‌ای از دختر فواد سزگین / هلال سزگین، ترجمه پروانه عروج‌نیا ۱۲۵

رساله

- رساله فارسیه در حساب شیخ بهایی / محمد رضا عرشی ۱۳۱

گزارش

- گزارش سی و چهارمین همایش سالانه تاریخ علوم نزد عرب / ترجمه محمد باهر ۱۸۰
- گزارش همایش بین‌المللی بزرگداشت پروفیسور فواد سزگین / بنت‌الهدی عطاءاللهی ۱۸۷

شماره پانزدهم

سرسخن ۱

مقاله

- پژوهش تاریخ علوم دوره اسلامی در دانشگاه آمریکایی بیروت/ جورج صلیبا، ترجمه افسانه منفرد ۳
 ورود نجوم جدید به ایران در عهد ناصری/ کارمن پرز گونسالس، ترجمه حمید بهلول ۲۵
 مربع‌های وقفی در رساله‌ای از محمد کشتوی، ریاضیدان آفریقایی/ جان جی. واتکینز، ترجمه صمد فرخ‌نهاد ۴۵
 آنابای شیراکی، ریاضیدان و منجم ارمنی سده اول هجری/ رابرت ه. هیوسن، ترجمه مهدی نوروزی‌بخش ۵۸
 خاستگاه و تاریخچه دستورالمنجمین و دستنوشته آن/ اوا اُرنمن و پترا گ. اشمیدل، ترجمه زینب کریمیان ۷۲
 دستنوشته دستورالمنجمین در کتابخانه ملی پاریس/ ف. و. زیمرمان، ترجمه محمد باقری ۹۲
 معیار حبش حاسب برای رؤیت هلال ماه و دستورالمنجمین/ یوهانس تومان، ترجمه حامد خردپیشه ۱۰۱

معرفی کتاب

- یک کتاب دیگر در مورد تردستی‌های ریاضی/ محمدرضا توکلی صابری ۱۱۴

یادداشت‌های تاریخی

- نکاتی در مورد غافقی و دوران زندگی او/ سجاد نیک‌فهم خوب‌روان ۱۲۳
 ستارگان بیابانی - الکوآکب البیابانیه/ یل کونیچ، ترجمه ملیحه احسانی‌نیک ۱۲۷
 یادداشتی پیرامون قاعده ثابت بن قره درباره اعداد متحاب/ سونیا برنتیس و یان پ. هوخندایک، ترجمه داود خجسته سالکویه ۱۳۱
 دو دستنوشته کوتاه فارسی درباره ماشین کار دائم/ مائده حسین‌زاده ۱۳۸
 یک معمای ریاضی از الغ بیگ، امیر دانشمند سمرقند/ محمد باقری ۱۴۳

نسخه‌های خطی

- دستنوشته الأدویة المفردة غافقی، در کتابخانه اسلیر کانادا/ آدام گچک، ترجمه شمامه محمدی‌فر ۱۴۸
 رساله معراج الحکیم ومنهاج القویم از علاء بن حسین بیهقی/ علی کاوسی‌رحیم ۱۶۲
 رساله نویافته‌ای از ابن خوام بغدادی/ محمدرضا عرشی ۱۷۶

رساله

- رساله مساکن تتودوسیوس/ ترجمه مهدیه نیکخواه ۱۸۸

شماره شانزدهم

سرسخن..... ۱

مقاله

- ابن هیثم ریاضی‌دان، ابن هیثم فلسفه‌دان: نگاهی به ادله رشدی راشد بر تمایز میان دو ابن هیثم/ حامد
آرضایی..... ۵
- پیدایش و سیر تحول دوره ۱۲۸ ساله در تقویم هجری شمسی / محمد رضا صیاد..... ۲۳
- علوم پزشکی، داروسازی و دامپزشکی در شرق ایران دوره اسلامی و آسیای میانه/ ال. ریشر-برنبورگ، ترجمه
پریوش ایزدی و سید علیرضا گلشنی..... ۴۱
- علم هیئت در تمدن اسلامی/ ی. ت. لانگرن، ترجمه محمد سلیمانی تبار..... ۵۸
- تقویم ملکی در دستورالمنجمین/ بنو وان دالن، ترجمه مونا شاکریان و احسان رضائی قراخیلی..... ۸۱
- تعیین سینوس یک درجه در یک رساله سانسکریت با الهام از مثلثات دوره اسلامی/ کلمنسی مونتل و ک.
راماسوبرامانیان، ترجمه مریم زمانی..... ۹۵
- ساعت‌های آفتابی عثمانی/ جاننی فراری، ترجمه مهدی نوروزی بخش..... ۱۱۶

معرفی کتاب

ورزنامه و ارتباط آن با الفلاحة الرومیه... / علی صفری آق‌قلعه..... ۱۲۷

نسخه‌های خطی

بررسی محتویات نسخه شماره ۱۶۹ فارسی کتابخانه ملی پاریس / محمد مهدی کاوه‌یزدی..... ۱۴۸

رساله

رساله خلاصه‌الاعداد درباره مربع‌های وفقی/ سید جلال‌الدین طهرانی، به کوشش علی مرادی..... ۱۸۶

شماره هفدهم

۱..... سرسخن

مقاله

- ۳..... منابع و مآخذ رساله فارسی لب الحساب/ نرگس عصارزادگان
- ۳۱..... معماری تاریخ مبدأ تقویم جلالی/ حمیدرضا گیاهی یزدی، ترجمه هاشم سیماب
- ۵۰..... تاریخچه نام روزهای هفته و تعطیل پایان هفته/ علی نقی منزوی
- ۵۹..... کاردانو چه کرد که خیام نکرد؟/ امیر اصغری
- ۷۴..... نقش هندسی چارترنج/ محمد باقری
- ۸۴..... بررسی محتوای رساله مجموع المربعات محمد باقر یزدی/ زهرا پورنجف
- ۹۹..... علوم غریبه در دوره صفویه/ متیو ملوین-کوشکی، ترجمه حمید بهلول
- ۱۱۵..... آثار ایلههارد ویدمان در حوزه علوم و فناوری دوره اسلامی/ انوشه هادزاد

یادداشت‌های تاریخی

- ۱۲۶..... بررسی موضوعات بی‌ارزش/ اتو نویگه باوئر، ترجمه حمید بهلول

یادنامه‌ها

- ۱۲۸..... به یاد پاول کونیچ (۱۹۳۰-۲۰۲۰م)/ بنو وان دالن، ترجمه حنیف قلندری
- ۱۳۸..... خاطره‌هایی از پاول کونیچ/ ریچارد لورج، ترجمه مهسا راقب

رساله

- ۱۴۰..... رساله اعمال الغریبه در شبی/ محمد رضا عرشی

شماره هجدهم

سرسخن..... ۱

مقاله

- نقوش هندسی هنر اسلامی / اریک بروگ، ترجمه نرگس عصارزادگان..... ۳
- دیوفانتوس، کرجی و معادلات درجه دوم / جفری ا. اوکس، ترجمه محمدمهدی کاوه‌یزدی..... ۱۳
- ساعت‌های آفتابی در تونس و دیگر کشورهای قلمرو تمدن اسلامی / فتحی جری، ترجمه مهسا راقب..... ۴۲
- نکاتی پیرامون تصحیح نسخه‌های خطی نجوم دوره اسلامی / احمد دلال، ترجمه پویان رضوانی..... ۵۴
- دو متن کهن فارسی درباره زمان سنجی با سایه و تعیین اوقات نماز / پویان رضوانی، ترجمه نسرین حکمی..... ۶۵
- زیج خوارزمی / بنو وان دالن، ترجمه محمد باقری..... ۸۳
- پژوهشکده تاریخ علم دانشگاه تهران / حنیف قلندری..... ۹۸

معرفی کتاب

بازنامه ناصری / شمامه محمدی‌فر..... ۱۲۷

نسخه‌های خطی

نسخه تازه‌یاب شمس‌الحساب الفخری و انتقال از المرشد فی الحساب / علی صفری آق‌قلعه..... ۱۳۱

یادنامه‌ها

- والتر هینتس: بنیان‌گذار ایران‌شناسی نوین در آلمان / انوشه هادزاد..... ۱۳۸
- بانوی خورشید / نفیسه نعیمی‌پور..... ۱۵۵
- درگذشت ریچارد لورچ تاریخ‌نگار دوره اسلامی / بنو وان دالن، منسو فولکرتس و محمد باقری..... ۱۵۸

رسائل

- رساله حساب آنانیای شیراکی / سهاک کوکیان، ترجمه حسن امینی..... ۱۶۱
- دو رساله کهن درباره قطب‌نما / پترا گ. اشمیدل، ترجمه نرگس عصارزادگان..... ۱۷۲